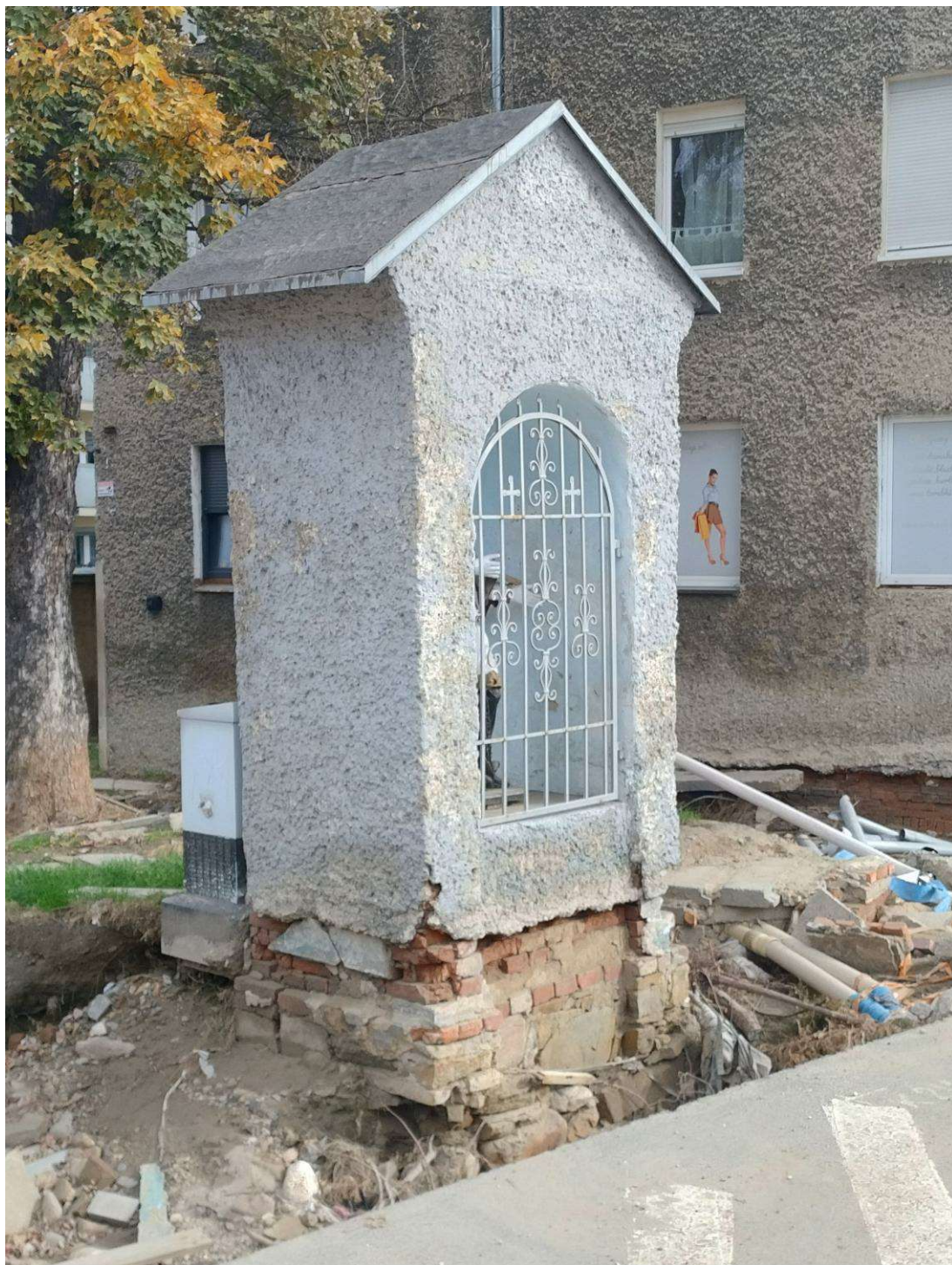

**PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
KAPLICZKI ŚW. JANA NEPOMUCENA W GŁUCHOŁAZACH**

Opracowanie: dr inż. arch. Piotr Opalka
Głucholazy 2025 r.

Spis zawartości:

Przedmiot opracowania

Podstawa opracowania

Opis obiektu

Stan zachowania i przyczyny zniszczeń

Założenia konserwatorskie

Program prac konserwatorskich

Uwagi i zalecenia konserwatorskie

Dokumentacja fotograficzna

Archiwalna

Współczesna

PRZEDMIOT OPRACOWANIA

Program ma na celu określenie założeń programu prac konserwatorskich remontu kapliczki św. Jana Nepomucena zlokalizowanej w Głuchołazach w sąsiedztwie budynku położonego przy ul. Kraszewskiego 10 na dz. nr 435.

Prace przeprowadza się na podstawie decyzji nr 8/R/2025 z dnia 7 maja 2025 roku oraz zaleceń konserwatorskich z dnia 22 sierpnia 2025 roku wydanych przez Opolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Opolu.

Planowane prace, na podstawie decyzji nr 8/R/2025 z dnia 7 maja 2025 roku wydanych przez Opolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Opolu, mają na celu zahamowanie procesów związanych z degradacją obiektu, w tym w szczególności wykonanie w pierwszym etapie prac:

- uzupełnienie ubytków cegły, kamienia i spoinowania w partii fundamentów, naprawa uszkodzonych fundamentów,
- usunięcie wtórnych tynków i wykonanie uzupełnienia lub rekonstrukcji historycznych wypraw, przywrócenie historycznego profilu gzymsu podokapowego,
- malowanie kapliczki.

Ponadto, na podstawie zaleceń konserwatorskich z dnia 22 sierpnia 2025 roku wydanych przez Opolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Opolu, zakres prac obejmuje:

- przywrócenie historycznego pokrycia dachu z materiału ceramicznego,
- konserwację kraty niszy.

Kapliczka jest wpisana do rejestru zabytków woj. opolskiego pod numerem ks.B.t.V-473/2025 z dn. 10.03.2025 roku i podlega ochronie konserwatorskiej zgodnie z przepisami Ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity – DzU z 2024 r. poz. 1292 ze zm.).

PODSTAWA OPRACOWANIA

Opracowanie powstało na zlecenie Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad – Oddział w Opolu.

Podstawa opracowania:

- wizja lokalna,
- dokumentacja fotograficzna OWKZ w Opolu i GDDKiA,
- opracowana dokumentacja:
 - Zalecenia konserwatorskie WUOZ w Opolu z dnia 22 sierpnia 2025 r. (ZR.5183.20.2025.SR).
 - Decyzja nr 8/R/2025 z dnia 7 maja 2025 r. WUOZ w Opolu (ZR.5145.8.2025.S).
 - Gryczewska D., Raport z odkrywek stratygraficznych, 2025.
 - Opalka P., Możejko S., inwentaryzacja budowlana, 2025.
 - Opalka P., Ekspertyza techniczna, 2025.
- literatura:

Borusiewicz W., *Konserwacja zabytków budownictwa murowanego*, Arkady, Warszawa 1985.

Chrzanowski T., Kornecki M. (red.), *Katalog zabytków dzieł sztuki. Powiat Nyski*, t. VII, z. 9, Warszawa 1961, s. 24.

Domasłowski W. (red.), *Profilaktyczna konserwacja kamiennych obiektów zabytkowych*, Wydawnictwo UMK, Toruń, 1993.

Domasłowski W., Kęsy-Lewandowska M., Łukaszewicz J., *Badania nad konserwacją murów ceglanych*, Wydawnictwo UMK, Toruń, 2004.

Gasch H.A., Galer G., *Historische Putze. Materialien und Technologien*, Sandstein Verlag, Dresden, 2011.

Opalka P., *Naprawa tynków. Aspekty budowlane i konserwatorskie*, PWN, Warszawa 2016.

Wihr R., *Restaurierung von Steindenkmälern*, Verlag Callwey, München 1986.

OPIS OBIEKTU

Kapliczka stanowi niewielki obiekt przydrożny. Obiekt małej architektury sakralnej, datowany na I-połowę XIX wieku. Obiekt wolnostojący, murowany z cegły, otynkowany, jednopoziomowy, wzniesiony na planie prostokąta. Kapliczka nakryta daszkiem dwuspadowym. Część murowana kryta wtórnym tynkiem. Na bocznych ścianach pod połacią dachu widoczny gzyms. Od frontu głęboka półkolista nisza przesklepiona u góry łukiem pełnym. Nisza dekorowana ażurową kratą. Wewnątrz kaplicy w niszy najprawdopodobniej XVIII-wieczna polichromowana kamienna rzeźba św. Jana Nepomucena trzymającego współczesny drewniany krzyż. Teren wokół obiektu na przestrzeni lat został podniesiony o około 30 cm wskutek czego cokol znajduje się w części podziemnej.

Przedmiotowa kapliczka jest wpisana do rejestru zabytków województwa opolskiego pod numerem ks.B.t.V-473/2025 z dn. 10.03.2025 r. i podlega ochronie konserwatorskiej. Na dzień dzisiejszy obiekt nie posiada dokumentacji w postaci karty ewidencyjnej.

Kapliczka została uszkodzona w wyniku powodzi we wrześniu 2024 roku. W toku oględzin zniszczeń popowodziowych w dniu 14 października 2024 roku sprawdzono stan zabytku i odnotowano, że został on podmyty wodami powodziowymi, które spowodowały odkrycie i uszkodzenie fundamentowania obiektu. Stwierdzono ubytki materiału kamiennie-ceglanego i wypłukanie spoinowania. Następne oględziny wykazały, że fundamenty kapliczki zostały zakopane bez ich naprawy i zaobserwowano nowe wykruszenia materiału ceglanego wraz z tynkiem w prawym narożu kapliczki. Od frontu widoczne nowe pionowe spękania na tynku (poniżej półkolistej niszy). W trakcie wizji lokalnej obiektu w dniu 29 sierpnia 2025 roku stwierdzono uzupełnienia tynku w części cokołowej wykonane zaprawą cementowo-wapienną.

Ściany:

Obiekt murowany z cegły na zaprawie wapiennej. Elewacje tynkowane. Na zewnątrz obiektu tynk cementowo-wapienny typu „baranek” z grubym kruszywem kamiennym, pokryty obecnie łuszczącą się farbą w kolorze szarym. Wnętrze kapliczki tynkowane tynkiem cementowo-wapiennym i wapiennym malowanym w kolorze jasnego błękitu.

Fundamenty:

Fundamenty wykonano z kamienia polowego i cegły.

Pokrycie dachowe:

Pokrycie wykonano z papy asfaltowej na lepiku. Obwodowo obróbka blacharska z blachy stalowej ocynkowanej. Brak rynien i rur spustowych.

STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

Stan zachowania kapliczki jest zły i wymaga podjęcia pilnych prac remontowych. Obiekt znajduje się w ekspozycji zewnętrznej. Na taki stan miało wpływ szereg czynników: powódzie w 1997 roku i w szczególności we wrześniu 2024 roku, niewłaściwe zabezpieczenie przekrycia dachowego, nieprofesjonalnie przeprowadzone remonty oraz naprawy, a także rodzaj użytych materiałów. Dodatkowy wpływ na zniszczenia elewacji miała także duża intensywność oddziaływania agresywnych czynników związana z jej lokalizacją, tj. usytuowaniem przy ruchliwej ulicy o dużym zanieczyszczeniu spalinami samochodowymi. Ciężki ruch kołowy miał, ma i będzie niekorzystnie oddziaływał na zabytek.

Powódź we wrześniu 2024 roku spowodowała odsłonięcie fundamentów i ich uszkodzenie. Zaobserwowano tutaj wypłukanie spoin i powiązane z tym rozluźnienie materiału kamiennego. Uszkodzeniu uległy również elewacje tynkowane, które wykonano z szczelnych zapraw cementowych lub cementowo-wapiennych. Źle wykonane, jak również naprawione tynki przyczyniły się do utrzymywania dużego zawilgocenia i postępującego zniszczenia.

Na podstawie oględzin obiektu i dostępnej dokumentacji stwierdzono, iż zarówno technologia jak i materiały stosowane przy pracach remontowych nie były zgodne z zasadami sztuki konserwatorskiej. Wśród działań i efektów destrukcji należy wskazać:

- wtórne tynki, ze znacznymi ubytkami wypraw; tynki lokalnie spękane, gruba ich warstwa zatarła m.in. profilowania w obrębie gzymsu,
- wtórne przemaalowania obecnie zabrudzoną i złuszczącą się farbą,
- ubytki cegły w strukturze ścian kapliczki,
- uszkodzenia i ubytki w partii ceglano-kamiennych fundamentów,
- wtórne pokrycie dachu,
- nieprofesjonalne przemaalowania rzeźby św. Jana Nepomucena i wtórne odtworzenia brakujących elementów (np. dłonie).

Elewacje

Elewacje wtórnie tynkowane, malowane nieprzepuszczalną parą wodnej, obecnie łuszczącą się farbą. Ponadto już po powodzi i zasypaniu części fundamentów wykonano wtórne uzupełnienia cementowo-wapienne. Obiekt po powodzi nie został oczyszczony z powodziowego nanosu, ani nie został odkażony. Zaobserwowano zawilgocenie części przycokołowej oraz pęknięcia w tynku na elewacji frontowej. Jedno w części klucza przesklepienia wnęki, drugie poniżej wnęki. Tynki w czasie powodzi zalane zanieczyszczoną wodą nabrzmiały i odchodzące od cegły. Pęknięcia spowodowane najprawdopodobniej wskutek ciężkiego ruchu kołowego. Cokół obiektu znajduje się w całości w części podziemnej. Gzyms obiektu zdeformowany narzuconą grubą warstwą tynku. Pogrubienia w części frontowej, powyżej wnęki, mogą wskazywać na zamurowania lub przemurowania elementów dekoracyjnych. Elewacje zabrudzone powierzchniowo głównie zanieczyszczeniami pochodzenia atmosferycznego i zanieczyszczona wodą w czasie powodzi oraz zanieczyszczeniami generowanymi przede wszystkim przez ruch kołowy (droga krajowa). Tynki elewacyjne ze spękaniem oraz uszkodzeniami. Od strony północnej elewacja jest bardziej zawilgocona ze względu m. in. na brak możliwości naturalnego wysychania i osuszania.

Fundamenty:

Spoiny pomiędzy elementami kamiennymi i ceglanymi w dużym stopniu wypłukane. Największym destrukcyjnym czynnikiem była tutaj powódź z września 2024 roku. Obecnie fundamenty zasypało. W sąsiedztwie fundamentów liczna infrastruktura techniczna (linie kablowe energii elektrycznej, telekomunikacyjne, wodociągowe).

Pokrycie dachowe:

Pokrycie z papy asfaltowej na lepiku nieszczelne, wtórne.

Krata

Metalowa krata jest elementem wprowadzonym wtórnie, najprawdopodobniej jednak jeszcze przed 1945 rokiem. Krata lokalnie ze śladami rdzy. Zamknięcie na śrubę.

Nawierzchnia wokół kapliczki

Wokół kapliczki luźno ubita masa ziemna z elementami gruzu. Przed powodzią od strony południowej chodnik z drobnowymiarowej kostki betonowej, a od strony północnej ziemia. Wokół kapliczki prowadzone są obecnie prace drogowe związane z przebudową drogi krajowej.

Skrzynki instalacyjne

Na elewacji północnej szafka instalacyjna telekomunikacyjna w odległości ok. 25-30 cm od kapliczki. Szafka zabrudzona nalotem atmosferycznym i biologicznym.

ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Celem planowanych działań konserwatorskich jest ograniczenie destrukcji substancji zabytku oraz powrót do stanu sprzed powodzi i przed podjęciem działań destrukcyjnych „remontów”. W planowanej inwestycji polegającej na remoncie i pracach konserwatorskich kapliczki należy zadbać o substancję zabytkową, poprzez przeprowadzenie koniecznych prac konserwatorskich, zachowując odpowiednią technologię. Prace należy prowadzić zgodnie z programem prac konserwatorskich oraz pod kierunkiem osoby uprawnionej – dyplomowanego konserwatora dzieł sztuki.

Założeniem proponowanych prac konserwatorskich jest znaczne ograniczenie przyczyn zniszczeń substancji zabytku. Należy tu wskazać przede wszystkim uszkodzenie fundamentów. Prowadzone prace mają na celu przywrócenie obiektowi jego pierwotnej formy poprzez eliminację wtórnych działań zaburzających estetyczny odbiór wyglądu elewacji wraz z doбором odpowiedniej kolorystyki nawiązującej do historycznego wyglądu obiektu.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

Zakres prac budowlanych/konserwatorskich:

- uzupełnienie ubytków cegły, kamienia i spoinowania w partii fundamentów, naprawa uszkodzonych fundamentów,
- usunięcie wtórnych tynków i wykonanie uzupełnienia lub rekonstrukcji historycznych wypraw, przywrócenie historycznego profilu gzymsu podokapowego,
- malowanie kapliczki,
- przywrócenie historycznego pokrycia dachu z materiału ceramicznego.

W celu spełnienia wyżej sformułowanych założeń program prac konserwatorskich powinien składać się z następujących zabiegów podzielonych na rodzaje materiałów wykorzystanych do budowy:

- ściany ceglane tynkowane,
- pokrycie dachowe,
- fundamenty,
- krata metalowa.

Zakres prac zabezpieczających:

1. Przed rozpoczęciem prac należy zapewnić odpowiednie osłony zabezpieczające przed działaniem czynników atmosferycznych mogących przyczynić się do degradacji obiektu oraz spowodowania zanieczyszczenia środowiska lub stworzenia zagrożenia dla ludzi i zwierząt.
2. Przed rozpoczęciem prac kierownik budowy winien poinformować gestorów mediów znajdujących się w odległości mniejszej niż 1,5 m od kapliczki.
3. Zabezpieczenie figury św. Jana Nepomucena powinno być poprzedzone uzgodnieniem miejsca przechowywania figury na czas prowadzenia prac. Miejsce czasowego przechowywania figury zostanie wskazane i uzgodnione przez Wykonawcę prac oraz osobę pełniącą nadzór konserwatorski wyłoniony w drodze zamówienia publicznego.

Ściany ceglane tynkowane

1. Usunięcie w całości tynków cementowych i cementowo-wapiennych oraz pozostawienie murów do osuszenia. Prace należy wykonywać z zachowaniem szczególnej ostrożności w przypadku bardzo mocnego tynku cementowego. Obiekt należy w czasie prowadzenia prac osłonić przed czynnikami atmosferycznymi. Na czas prowadzenia prac remontowych figurę św. Jana Nepomucena należy odpowiednio zabezpieczyć.
2. Czyszczenie muru ceglanego z pozostałości usuwanych tynków należy przeprowadzić z należytą ostrożnością, tak, aby nie uszkodzić lica ceglanego. Proponuje się zastosowanie użycie narzędzi ręcznych typu przecinaki, szpachelki, noże, szczotki mosiężne. Nie należy używać szczotek stalowych. Wyklucza się stosowania metody strumieniowo-ściernej, myjek ciśnieniowych itp.
3. Drobne szczeliny w cegle, kamieniu i zaprawach muru ceglanego należy podkleić i wypełnić techniką iniekcji przy pomocy żywic epoksydowych, akrylowych lub krzemooorganicznych o odpowiednich właściwościach dobrze penetrujących i sklejających szczeliny.
4. Częściowe usunięcie soli z muru ceglanego metodą swobodnej migracji rozpuszczalnych w wodzie soli do środowiska rozszerzonego. Prace należy wykonać z wykorzystaniem pulpy celulozowej mieszanej z piaskiem i bentonitem oraz ligniny.
5. Po skuciu tynków w miejscach porażenia biologicznego oraz w celu usunięcia nalotu biologicznego na powierzchni elewacji powierzchni ścian należy odkazić metodą natrysku. Po przeprowadzeniu odpowiednich prób proponuje się zastosowanie preparatu biobójczego Remmers BFA lub inny równoważny. Zastosowany preparat nie może powodować w murze zwiększenia zawartości soli rozpuszczalnych w wodzie. Zabieg odkazania można powtarzać kilkakrotnie, aż do zakończenia prac przy elewacjach.

6. Gruntowanie powierzchni przed założeniem tynku gruntem głęboko penetrującym.
7. Założenie wypraw tynkarskich zaprawami opartymi na wapnie hydraulicznym. Sugeruje się użycie wypraw gotowych przeznaczonych do użytku w obiektach zabytkowych np. firm Keim czy Optolith lub równoważnych.
8. Malowanie powierzchni elewacji farbami silikatowymi np. farbami Keim, Restaurolasur według kolorystyki i systemu uzgodnionej z Opolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Pokrycie tynków farbami w jednolitej jasnej kolorystyce. Raport z badań stratygraficznych przeprowadzonych przez mgr Dorotę Gryczewską nie wykazał historycznej kolorystyki wskazując w przeważającej większości na pokrycie białą wapienną warstwą, przemalowaną na kolor szary.
Proponowana kolorystyka:
 - elewacje:
 - kolor Keim Exclusive numer 9494,
 - nisza:
 - kolor Keim Exclusive numer 9497,
9. Wykonanie dokumentacji konserwatorskiej: opisowej, fotograficznej i rysunkowej.

Pokrycie dachowe

1. Demontaż istniejącego pokrycia, tj. papy asfaltowej wraz z obróbkami stalowymi. Demontaż należy prowadzić bardzo ostrożnie, tak aby nie uszkodzić gzymsów kapliczki.
2. Wykonanie łat i ułożenie dachówki ceramicznej w kolorze ceglastym w koronkę. Dopuszcza się użycie jednolitej kolorystycznie dachówki ceramicznej karpiówki pochodzącej z rozbiórki.

Fundamenty

1. Ręczne odkopanie terenu wokół kapliczki w pasie ok. 0,8-1,0 m. Wykop należy wykonywać naprzemiennie, najpierw od strony elewacji południowej, następnie północnej (bez podkopywania lub ingerencji w skrzynkę telekomunikacyjną), wschodniej i zachodniej.
2. Ręczne mechaniczne usunięcie cementowych i cementowo-wapiennych uzupełnień i spoin, demontaż luźnych elementów (kamieni, cegieł). Prace należy prowadzić bardzo ostrożnie, z uwagi na sąsiedztwo licznej infrastruktury technicznej (linie kablowe energii elektrycznej, telekomunikacyjne, wodociągowe) oraz w sposób niepowodujący naruszenia struktury zabytku.
3. Wykonanie uzupełnień ubytków materiału kamiennego z wykorzystaniem zapraw mineralnych, np. opartych na wapnie trasowym lub białym. Wykorzystane zostaną markowe produkty z odpowiednimi certyfikatami (np. STO, Remmers, Quick-Mix, Optolith) lub zaprawy przygotowane na placu budowy pod ścisłym nadzorem konserwatorskim, lub połączenie tych metod. W miejscach pęknięć należy przed uzupełnieniem wykonać klejenie żywicami epoksydowymi o odpowiednich właściwościach sklejających i dobrze penetrujących w takie szczeliny.
4. Wokół fundamentu należy wykonać zasypkę żwirową pozwalającą na odparowanie wilgoci z gruntu oraz zabezpieczającą przed porastaniem roślinności na styku gruntu ze ścianą fundamentową kapliczki. Szerokość opaski żwirowej: 20 cm, głębokość 60 cm, należy wykonać w geowłókninie. Wierzchnia warstwa opaski zamknięta

geowłókniną od spodu na głębokości ok. 8 cm. Geowłóknina nie powinna wystawać ponad grunt.

Krata metalowa

1. Usunięcie nawarstwień metodą chemiczną (roztwór kwasu ortofosforowego) wspomagane metodą mechaniczną.
2. Zabezpieczenie skorodowanych elementów alkoholowym roztworem taniny.
3. Uzupełnienie ubytków masami na bazie żywic sztucznych lub wymiana elementu na nowy (zależnie od wartości i stanu zachowania elementu).
4. Zabezpieczenie powierzchni elementów żelaznych farbą ZINGA (lub inną farbą cynkową o równoważnej jakości). Kolor: szary RAL 7036

Inne prace

1. Wykonanie wokół obiektu opaski z drobnego żwiru granitowego o szerokości 20 cm.
2. Teren wokół kapliczki reprofilowany w sposób zapewniający odprowadzenie wody poza obiekt.

UWAGI I ZALECENIA KONSERWATORSKIE

1. Po wykonaniu prac na powierzchni tynków mogą uwidaczniać się plamy czy złuszczenia, jako efekt zarówno specyfiki obiektu jak i niedawnego zalania. Nie będą to usterki wynikające ze źle przeprowadzonych prac. Bardzo duże ilości różnego rodzaju substancji zawartych w murach, a rozpuszczalnych w wodzie będą migrować do powierzchni wraz z wilgocią, istniejącą w murze w wyniku powodzi, powodując przebarwienie a nawet złuszczenie powierzchni tynków. Dla dobrej kondycji ścian należy zastosować szerokoporowate, oddychające materiały, tak, aby szkodliwe związki mogły wymigrować na ich powierzchnię. W przyszłości należy przeprowadzić dokładnie zabezpieczenie budowli przed wodą.
2. Prace budowlano-konserwatorskie powinny być wykonywane przez wykwalifikowaną firmę posiadającą odpowiednie, udokumentowane doświadczenie i uprawnienia w tym konserwatorskie i odbywać się pod nadzorem służb konserwatorskich¹.
3. Prace konserwatorskie powinny być wykonywane pod nadzorem dyplomowanego konserwatora dzieł sztuki.
4. Kierownik budowy musi również legitymować się doświadczeniem w kierowaniu robotami budowlanymi w obiektach zabytkowych.
5. Przywoływane w programie materiały są materiałami przykładowymi. Dopuszcza się inne rozwiązania równoważne (nie gorsze niż zaproponowane). Wskazane jest stosowanie rozwiązań bazujących na wyrobach systemowych (produkty jednej firmy).
6. Na wykonawcach prac ciąży obowiązek zapoznania się z instrukcjami technicznymi stosowanych produktów i przestrzegania zawartych w nich zaleceń. Każdy z ww. produktów posiada własną Instrukcję Techniczną udostępnioną przez producenta preparatu.

dr inż. arch. Piotr Opalka

¹ Zgodnie z ze standardami określonymi w Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 czerwca 2004 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich i architektonicznych, a także innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych (Dz. U. nr 150, poz.1579).